

הגמרא מביאה ברייתא [או מאמר אמוראים ראשונים]:

הדש גלעינין [מין קטניות] בשדה הקדש, ונהנה מהשתמשות בשדה הקדש, מעל.

ומקשינן: ולמה מעל, והא בתלוש בעינן, הלא אין מועלין במחובר לקרקע וכל שכן בקרקע (470)? [כמו שמבואר לקמן יח ב].

ומתריצין: אמר רבינא: שמע מינה, אפשר לשמוע מהלכה זו, שאבקה מועלי לה (471), האבק של הקרקע, מועיל ומשביח את הקטניות כאשר נידוש בקרקע של הקדש. והיות והאבק הוא תלוש, לפיכך: מועלין.

מתניתין: יג-ב

המשנה ממשיכה לדון בקדשים שאין מועלין

בהם, והם אסורים בהנאה.

שרשי אילן של הדיוט, הבאין בשל הקדש, וכן שרשי אילן של הקדש שבאין בשל הדיוט, לא נהנין ולא מועלין.

הגמרא בבבא בתרא [כו ב] מעמידה את המשנה, כדי שלא יסתרו הרישא והסיפא, ששרשי האילן נגררים [שייכים] להאילן עד מרחק של שש עשרה אמה. וביותר מכך אינם נגררים אחר האילן.

הילכך, ברישא מדובר ששרשי הדיוט באו לתוך של הקדש, והם בתוך שש עשרה אמות להאילן, לפיכך: אין מועלים, כי הם שייכים להדיוט. ועם כל זה, אסרום חכמים בהנאה. אבל מה שמרוחק משש עשרה אמות, מועלין בהם.

ובסיפא, מדובר ששרשי הקדש באו לתוך

אבל ההיתר לפועל לאכול הוא זכות ממונית, הילכך, סלקא דעתין לומר, שכשם שבחולין מותר לו לאכול ואינו עובר על איסור גזל [וסברא זו הובאה בהערה 461 בשם תוס' הרא"ש] כמו כן, מותר לו לאכול בהקדש, הואיל ואין כאן גזל, אין כאן מעילה, לכן הוצרכה התורה לאסור בדרשה מיוחדת, "רעך" ולא של הקדש. וממילא, מתורצת קושית התוס'. כי לא שייך ללמוד אדם מבהמה לגבי הקדש. ועיין בקרן אורה שכתב מעין דברים אלו.

470. המיוחס לרש"י.

471. כן משמע שפירשו התוס'. ולפי פירוש זה "מעלי" מתפרשת מלשון מועיל. ויותר מבואר בפירוש ב.

אבל לפי גירסת השיטה מקובצת, הוא

ובשיטה מקובצת שם המקשים, אם כן, למה הוצרכה התורה למעט "רעך" ולא של הקדש, הלא אפשר ללמוד מההיקש של חוסם לנחסם, כמו שאמרה הגמרא שם כמו שאמרו התוס'?

ועיין שם מה שתירצו. על קושית התוס' מתרץ הגר"ח [בספרו על הרמב"ם הלכות מעילה] על פי המבואר [הערה הקודמת] שהרמב"ם פירש את דרשת "דישור", בראוי לה ולא בהקדש. הילכך, יש לבאר, ששונה איסור אכילת פועל מחיוב חסימת פי הבהמה.

האיסור לחסום פי הבהמה, אינו משום שלבהמה יש זכות ממונית בתבואה שדשה, אלא שיש איסור על הבעלים לחסמה, ואף אם היא בהמתו. על כן, באה התורה ואמרה, שהיות ותבואה זו אינה ראויה לבהמה, והדיש אינו ראוי לה, יחסמה!

מעין שהוא יוצא מתוך שדה (473) של הקדש, כלומר, המעין נובע משדה של הדיוט, ועובר בתוך שדה של הקדש, לא נהנין אסור להנות מממיו, בתוך שדה הקדש, ולא מועלין מממיו, מפני שהוא נובע משדה הדיוט.

הדיוט, והם במרחק של יותר משש עשרה אמות, לפיכך: אין מועלים, כי כבר אינם שייכים להקדש. ועם כל זה, לא נהנין. אבל מה שבתוך שש עשרה אמת, מועלין בהם (472).

בהקדש הדיוט הוא לגבי עצם הקדושה ואילו בשני הדיוטות, הדיוט הוא בקניני ממוין?

ומבארים התקנת עזרא [בספרו על הרמב"ם] והמנחת ברוך [סימן כ"ט ענף ד], לפי המבואר [בהערה 453] שבקדושת דמים, תלויה הקדושה בקנין הממוני והיא חלה כתוצאה מקנין ממוני. וכמו שהובאה שם ראית הרשב"א והריטב"א מתרנגולת שמרדה.

ומוסיפים המנחת ברוך [שם ענף ב] והתקנת עזרא, שהטעם שלא נהנין, למרות שלפי סברא הנ"ל אינם קדושים כלל,

על פי המשנה במסכת תרומות, [פרק ט משנה ד] שאמרה שאם זרע הקדש, כגון: סאה של הקדש, וצמח מהם, מה שצמח הרי הוא חולין, אלא שחייב לפדות ולתת להקדש דמי הסאה,

והטעם, משום שנהנה מההקדש בשיעור סאה. וכל זמן שאינו משלם, אסור להנות מכל מה שצמח. מוכח, שעל עצם ההנאה יש חיוב.

אלא, שבהדיוט, כששרשי האחד נכנס בשדה חבירו, ונהנה משדה חבירו, פטור לשלם על הנאה זו, הואיל והשני אינו חסר, וכבר נפסקה ההלכה [בבא קמא כא] "זה נהנה וזה לא חסר, פטור".

אבל, בהקדש, אמרה שם הגמרא שחייב לשלם על ההנאה אפילו כשהקדש אינו חסר, משום שהקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת, עיין שם,

לפיכך, אסרה משנתנו להנות. אף שלא חלה עליהם קדושה כלל, כנ"ל.

473. גירסת השיטה מקובצת.

מלשון "מעילה", כלומר, מועלין בו משום האבק שהוא תלוש.

472. וכתבו שם התוס': אף שאין הסיפא דומה לרישא, מכל מקום, נקט התנא בדרך זו, כי בשניהם "לא נהנין ולא מועלין".

והתפארת ישראל מבאר: ברישא יש חידוש, שאף על פי שהאילן הוא של הדיוט, והשרשים הם בתוך שש עשרה אמה, בכל זאת, אסור להנות. ובסיפא יש חידוש, שאף על פי שהאילן הוא של הקדש, מכל מקום, אין מועלין בשרשים שהם מרוחקים יותר משש עשרה אמה.

זו היא דעת רבינא שם בגמרא. וכן מפרשים כאן הרמב"ם ורבינו עובדיה והתוס' יום טוב.

ולפי אוקימתא זו, צריך לומר: או, ששרשים אלו נתקדשו בקדושת פה, או, שגדלו אחר כך, והמשנה סוברת כרבי יוסי [במשנה הקודמת] ש"יש מעילה בגידולין". ואילו אם נסבור "אין מעילה בגידולין", אין מועלין בגידולין כלל, לא של הדיוט הבאין בשל הקדש ביותר משש עשרה אמה, ולא של הקדש הבאין בשל הדיוט בתוך שש עשרה אמה.

אבל, יש שם בגמרא עוד אוקימתא, ולפיה, מדברת המשנה בגידולין שגדלו לאחר ההקדש, והתנא של משנתנו סובר "אין מעילה בגידולין", הילכך, בכל אופן, אין מועלין בשרשים. ועם כל זה, אסור מדרבנן ליהנות מהם. והשיטה מקובצת, מפרש המשנה לפי אוקימתא זו.

וכל זה תירצה שם הגמרא, עיין שם, ברצונה לתרץ בין הדיוט והקדש, לבין שני בעלי שדות הדיוטים, ושרשי אילן של האחד נכנס לשני.

ולכאורה קשה, מה השייכות זה לזה, הלא

יצא חוץ לשדה של הקדש, נהנין ממנו⁽⁴⁷⁴⁾.

מילאו חבית מים מערב שבת, והביאוה לבית המקדש.

שנינו במסכת סוכה [מח ב] בענין שמחת בית השואבה, וניסוך המים על גבי המזבח: "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת" כלומר, הניסוך והשמחה עשו בשבת כמו שעשו בשאר ימי סוכות. אלא, שבשבת, מפני שאסור להביא את המים מהשילוח משום איסור העברה מרשות הרבים לרשות היחיד,

חבית זו [הנקראת במשנתנו: כד של זהב] לא התקדשה בקדושת "כלי שרת", הואיל ואם תהיה עליה דין כלי שרת, נתקדשו המים שבתוכה, ויפסלו ב"לינה" עד למחרת⁽⁴⁷⁵⁾. ובשבת נתנו את המים לצלוחית המקודשת בקדושת כלי שרת, וממנה נסכו

474. כן פירשו המיוחס לרש"י ורבינו גרשום ורבינו עובדיה. והטעם, מפני שאם נפרש המשנה כפשוטה, שמקור נביעתו הוא מהקדש, יוקשה, למה אין מועלין בו, ובמה שונה ממה ששנינו לעיל [במשנה הקודמת] "הקדיש בור מלא מים... מועלין בהם ובמה שבתוכן". תפארת ישראל.

ומה שונה מבור של הקדש שנתמלא מים, ששנינו [במשנה הקודמת] שלדעת הכל, אין מועלים?

ובתחלה רצה לומר שדין מים נובעים אלו הם כדין גידולין לרבי יוסי, שמועלים בהם. ודמיונם לגידולין הוא, מפני שדרכם בכך ונובעים תמיד. ושוב חזר בו מהגדרת גידולין מפני שדרכם

אבל הרמב"ם [פרק ה מהלכות מעילה הלכה ו] מפרש המשנה כפשוטה [וכן כתב הגר"א], שהמעין נובע משדה הקדש, אלא, שמדובר שהמעין נבקע אחרי שהשדה הוקדש, ואז אינו אפילו כגידולי הקדש. כמבואר שם.

בכך, עיין שם. והשאיר בצריך עיון. ויש להוסיף על קושיית הקרן אורה, ראשית, שאם כן, נצטרך להעמיד את המשנה כדעת רבי יוסי. ועוד, דאם אכן יש למים דין גידולין, למה אסורים בהנאה אחרי שיצאו לשדה הדיוט?

ובין מפירוש המיוחס לרש"י ובין מפירוש הרמב"ם, יוצא, שאם המעין נובע משדה הקדש, והמעין אכן הוקדש, מועלין במים.

475. זו היא מסקנת הגמרא במסכת סוכה [שם]. והקשה המקדש דוד [סוף סימן לה]: למה הוצרכו לכך, הלא אף אם הכלי הוקדש בקדושת כלי שרת, גם כן אינו מקדש את המים, כל זמן שהמים הם חולין, ולא הקדישו את המים?

אבל השיטה מקובצת [אות כ] גורס בשיטת התוס' שאפילו אם המעין הוקדש ונובע משדה הקדש, אין מועלין. והטעם, מאחר שהמים נובעים מן התהום, אינם בכלל הקדש. והטעם שאסור להנות, הוא רק כשהם בתוך שדה הקדש, משום "מראית העין". לפיכך, כשיצאו משדה הקדש, מותר אפילו להנות. וכתב הלכותי הלכות שכן היא דעת הרמב"ם בספרו יד החזקה.

ומוכיח כן מדברי התוס' במסכת מנחות [עט ב] שכתבו לגבי שמן שהופרש לשם מנחה זו, שמועיל תנאי בית דין להביאם למנחה אחרת, אף על פי שכבר הוכנסה לכלי שרת. ולא קידשם כלי שרת. [אפילו למאן דאמר ש"כלי שרת מקדש שלא מדעת"], הואיל והיא עדיין חולין ואין כלי שרת מקדש חולין. ואם כן, קשה, למה הוצרכו למלאות בערב שבת בחבית שלא

והאמת, שהקרן אורה תמה על שיטת המיוחס לרש"י והרמב"ם, למה ימעלו במים,

את המים על המזבח.

וכאשר נתנו כבר, בצלוחית, מועלין בהן, מפני שנתקדשו.

הילכך: המים שבכר של זהב, לא נהנין, משום שנתמלאו לצורך הקדש⁽⁴⁷⁶⁾, ולא מועלין, הואיל ועדיין לא נתקדשו לצורך גבוה.

עוד שנינו שם [מה א], שהיו זוקפין בחג הסוכות את הערבה סביב המזבח. המשנה דנה על דין מעילה באותה ערבה⁽⁴⁷⁷⁾ קודם שזקפוה, דאילו לאחר הזקיפה, כבר נעשית

נתקדשה דוקא?

ובהגהות הגרא"ז מלצר מתרץ, משום שהוא גנאי למלאות את המים בכלי חול.

רבי יוסי [במשנה הקודמת] יודה שלא מועלין, אף על פי שהיא גידולי הקדש, הואיל ואינה נמכרת ואינה ראויה לשום דבר.

אבל הקהלות יעקב [סימן ה] מבאר, שלפי שיטת הרמב"ן [הערה 453] הסובר שיש קנין חצר להקדש, ומכל מקום, אין מעילה במה שלא נתקדש קדושת פה, יבואר על נכון,

ותמה הטורי אבן [ראש השנה כח א] למה אינה נמכרת, ולמה אינה ראוי לשום דבר, הלא מצינו בחז"ל בכמה מקומות שהיו עושין צריפים וכלים מעצי ערבה? ועוד, הלא לצורך הלולב עצמו היא ראויה?

מפני שמים אלו, אף כשלא נתקדשו הם עצמם, ואף אם הכלי לא נתקדש בקדושת כלי שרת, מכל מקום, כיון שהכלי שייך להקדש, הריהו קונה את המים שהם הפקר בקנין חצר, והמים נהיים של הקדש,

והחפץ חיים בספרו ליקוטי הלכות, וכן האבן האזל [הלכות מעילה פרק ה הלכה ו], הבינו הדברים כפשוטם, מפני שאין בה שוה פרוטה.

ועתה אם הכלי יהיה קדוש בקדושת כלי שרת, יוקדשו המים, אף אם המים הם חולין, הואיל והמים הם של הפקר, ויפסלו בלינה. [על אף שלגבי דין מעילה לא תועיל קדושה זו הבאה מאיליה בלי קדושת פה].

ולא משמע כן מלשון הרמב"ם, מפני שהיה לו לומר בפשטות "מפני שאין בה שוה פרוטה". ומחדש הדבר אברהם [חלק א סימן לח אות ד], שמלשון הרמב"ם אפשר להסיק דין חדש. שכל דבר שאינו ראוי להקדש, אף על פי ששוה פרוטה אם ימכרנו, אלא שאין דרך למוכרו, אין בו מעילה. עיין שם שמבאר טעמו של דבר.

מה שאין כן, שם לגבי מנחה, שהשמן אינו הפקר, לא יוכל הכלי שרת לקדש כל זמן שהוא חולין, אם יש עיכוב וחוסר הסכמה של הבעלים.

זה לשון הרמב"ם בספרו יד החזקה [שם]: ערבה הגדילה בשדה הקדש לא נהנין ולא מועלין.

476. המיוחס לרש"י.

והשיג עליו הראב"ד: לא נאמר במשנה, אלא על אותה ערבה של אותו מקום למטה מירושלים [מוצא] שייחדה לשם מצוה. ועיין שם בכסף משנה.

477. כן פירשו התוס' ופירושו המיוחס לרש"י. אבל הרמב"ם מפרש, שמדובר בערבה הגדילה בשדה הקדש [ובכל ימות השנה, ולא דוקא בחג הסוכות]. וזה לשונו: וכשצומח ערבה בשדה הקדש, הואיל ואינה נמכרת ואינה ראויה לשום דבר לא נהנין ולא מועלין לדברי הכל.

והברכת הזבח ביאר כוונת הראב"ד בהשגתו: כיון שהרמב"ם [שם] פוסק כרבי יוסי שמועלין בגידולין, אם כן, למה לא ימעלו בערבה, וכי גרע משדה ונתמלאה עשבים

ומה שכתב "לדברי הכל", נראה כוונתו, שאף

מצותה, ומותרת בהנאה (478).

מפני ש"מצות לאו ליהנות ניתנו" (482).

ערבה, לא נהנין, אסור להנות ממנה, ולא מועלין, מפני שאינה קדושה (479).

גמרא:

שנינו במשנתנו: המים שבכד של זהב, לא נהנין ולא מועלין.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: נוהגין (480) **היו הזקנים** (481) **שנהנים מהם בלולביהן,**

ולא היה מצוי לערבה של מקדש בחג. ומכל מקום, בלולביהם היו נהנין הזקנים לרבי אלעזר ברבי צדוק, דדבר מועט הוא ויש לו קצבה.

וכוונתו לפרש שלא כדעת התוס' [עייני הערה 482] שמחלוקת תנאי המשנה הוא מטעם "מצות לאו ליהנות ניתנו", אלא, שלכולי עלמא אינה הקדש ואיסורה הוא רק גזירה מדרבנן, ונחלקו אם גזרו גם על הזקנים.

ועייני בקרן אורה, הסוכר גם כן, שאינו אלא איסור דרבנן.

480. גירסת התוס': **נהנין היו מהם זקנים בלולביהם.**

וגירסת השיטה מקובצת: **נותנין היו ממנה זקנים בלולביהם.**

481. והטעם שדוקא זקנים כתב התוס' **יום טוב**, מפני שלא יכלו לטרוח אחר ערבה. אי נמי, מפני חשיבותם הורשו ליקח. ועייני בהערה 479 בשם הטורי **אבן**.

482. פירש רש"י [ראש השנה כח א]: מצות לא ליהנות ניתנו: לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו. וכתב התוס' **יום טוב**, שלכאורה לא חולק התנא קמא, שהרי קיימא לן מצות לאו ליהנות ניתנו, בלי חולק.

אלא שהרמב"ם כתב בפירוש המשנה, שאף על פי שהוא "הדבר האמיתי", בכל זאת, אינה הלכה. וכן בחיבורו יד החזקה [פרק ה הלכה ו] אינו מביא דעת רבי אלעזר ברבי צדוק.

שמועלין בגידולין.

והצאן קדשים מתרץ: מפני שאין מעילה במחובר.

ותמה עליו הקרן אורה, האם לכך יקרא מעילה במחובר, כשתולשה ונהנה ממנה, ומאי שנא מאילן מלא פירות ושדה מלאה עשבים? ולפי דברי המפרשים הנ"ל, שהטעם שאין מועלים משום שאינה שווה פרוטה, גם כן קשה, אם כן מה הדין המחודש בערבה?

בשלמא על המשנה [לפי פירוש הרמב"ם] לא קשה, כי עיקר החידוש הוא בדברי רבי אלעזר ברבי צדוק, אבל על דברי הרמב"ם ביד החזקה קשה, פשיטא! מה משמיענו? אבל לדברי הדבר אברהם, יש כאן דין מחודש.

478. כן כתב המיוחס לרש"י.

אבל הקרן אורה טוען, שיש לומר, שלא שייך כאן "נעשית מצותה", כי אינו הקדש ממש [עייני הערה הבאה].

ואדרבה! קודם המצוה בלאו הכי אסור משום "הוקצה למצותה".

ועייני בחידושי חתם סופר [סוכה לה] ובחשק שלמה [סוכה שם] ותקנת עזרא וזרע אברהם [חלק ב סימן מא] הדנים מצד "לכם", ואכמ"ל.

479. כן כתבו התוס'.

והטורי **אבן** [ראש השנה כח א] כתב: אף על פי שאין כאן צד הקדש, מכל מקום, הרחיקו כל אדם ממנה, שאם היו נהנין היו מכלין את הכל,

אמר ריש לקיש: אין מועלין בבולן, בכל המים שבכר, אבל מועלין בשלשה לוגין, כמו שיבואר.

ומתרגינן: אלא, לא כך אמר ריש לקיש, אי איתמר, אם אכן אמר כן, אסיפא איתמר, אמר כן על הסיפא,

ומקשינן: והקתני, והרי ששנינו בסיפא: נתנו לצלוחית, מועלין בהן, מפני שהצלוחית נתקדש בקדושת כלי שרת והיא מקדשת את המים. מכלל, ואפשר להבין מכך, דרישא, כשהמים הם בחבית שלא נתקדשה בקדושת כלי שרת, אפילו בשלשה לוגין נמי לא מועלין, וקשה על ריש לקיש?

שנינו בסיפא: נתנן לצלוחית, מועלין בהן. ועל כך אמר ריש לקיש: אין מועלין אלא באם נתן לצלוחית שלשת לוגין, שהם שיעור המים לקיים בהם מצות ניסוך המים, וכמו שיבואר, ואם נתן בצלוחית יותר משלשה לוגין, אין מועלין כלל! משום שסובר "יש שיעור למים", ואין הכלי מקדש אלא הראוי להם ולא⁽⁴⁸³⁾ כשנתן יותר מכך.

וצריך עיון, למה דחאו מהלכה?

והרש"ש מיישב, ומדייק מלשון הרמב"ם, שפירושו במשנה הוא, שרבי אלעזר ברבי צדוק חולק וסובר שמותר ליהנות אף שלא לצורך מצוה, ועל כך מביא ראיה מהזקנים. ועל כך, סובר הרמב"ם, חולקים חכמים. הילכך, פסק הרמב"ם שאסור להנות שלא לצורך מצוה. ואין הכי נמי לצורך מצוה, מותר. וכבר פסק הרמב"ם בכמה מקומות שמצות לאו ליהנות ניתנו.

ועיין בחק נתן.

ולפי דרך זו של הרש"ש, תתורץ קושית השער המלך [פרק ח מהלכות לולב] והטורי אבן [ראש השנה שם] המקשים, דאם כן, יוצא שנחלקו חכמים, אם מותר להנות מאיסורי הנאה לצורך מצוה, או לא, ואילו שם בגמרא משמע שהיתר הנאה מטעם "מצות לאו ליהנות ניתנו" הוא דבר הפשוט, עיין שם.

ולפי הרש"ש, יבואר על נכון. לא נחלקו תנאי משנתנו בהנאה לצורך מצוה כלל, ולכולי עלמא מותר להנות לצורך מצוה, אלא שרבי אלעזר ברבי צדוק רצה ללמוד מכך דין כללי, שמותר להנות אף לא לצורך מצוה.

ומוסיף הרש"ש, שבכל זאת אינו דומה לדין

שופר המבואר שם במסכת ראש השנה. ואכן לגבי שופר, אין בטעם "מצות לאו ליהנות ניתנו" משום היתר לכתחילה, כמו שפסק הרמב"ם [פרק א מהלכות שופר הלכה ג], ואילו כאן, הואיל וכל איסורו הוא מדרבנן, מותר אפילו לכתחילה להנות לצורך מצוה. ועיין קרן אורה. אמנם, עצם דברי הרש"ש תמוהים, איך מביא רבי אלעזר ברבי צדוק ראיה להיתר הנאה שלא לצורך מצוה מהיתר לצורך מצוה?

483. סוגית יש שיעור למים

במחלוקת "יש שיעור למים" ו"אין שיעור למים", ישנן כמה דעות בראשונים ואחרונים, ונפרטם אחד לאחד.

א. שיטת רש"י: שם בזבחים פירש רש"י [כמבואר בפנים] "אין שיעור למים", באם נתנו בצלוחית יותר משלשת לוגין, מפני ש"יש בכלל מאתיים, מנה", כלומר, שאין חסרון במה שיש בה יותר.

ולפי פירוש זה, מודה המאן דאמר "אין שיעור", שאם יש פחות, לא נתקדשו.

וכן סוברים כאן התוס', לפי גירסת השיטה מקובצת.

ב. שיטת התוס' בזבחים, והמיוחס לרש"י

ורבי יוחנן אומר: מועלין בכולן. מפני שסובר "אין שיעור למים" ואף אם נתנו בה יותר, מפני שיש בכלל מאתיים, מנה, לפיכך כל המים שבצלוחית, אף יותר משלשה לוגין נתקדשו בקדושת כלי שרת.

ומקשינן: למימרא, האם נאמר, דקסבר ריש לקיש "יש שיעור למים"?

הגמרא מביאה סוגית הגמרא במסכת זבחים

בכל המים בבת אחת. הלכך סובר מאן דאמר "יש שיעור", שלא מעל מתוכם אלא בשלשת לוגין הראשונים, ורק עליהם משלם קרן וחומש. והנה, הקרן אורה הקשה סתירת פסקי הרמב"ם.

הרמב"ם [פרק ב מהלכות מעילה הלכה ט] פוסק כרבי יוחנן שמועלין בכל המים. משמע שסובר "אין שיעור למים". ואילו לגבי שחוטי חוץ פסק [הלכות מעשה הקרבנות פרק יט הלכה ד] שהמנסך יין פחות משלשה לוגין, פטור. משמע, שסובר ש"יש שיעור".

ותירץ, שהרמב"ם סובר, שלא כדברי תוס', אלא "יש שיעור למטה", כלומר, אם נתנו פחות משלשה לוגין לא נתקדשו, ו"אין שיעור למעלה", כלומר, שאם יש יותר משלשה לוגין נתקדשו. וכן כתב השפת אמת.

ועיין שם בקרן אורה, שאינו מבין החילוק בין פחות לבין יותר, דאם איתקיש, מנלן דאפשר לקדש יותר, ואם לא איתקיש ליי, נימא דאף פחות.

על שיטת המיוחס לרש"י [שיטה השניה], מקשה השפת אמת: ומה בכך שיש יותר מים מהשיעור, ולמה יגרע מקדושתם?

ועיין במקדש דוד, המוכיח מכמה ראיות שהוא דין בהפרשת קרבן שאי אפשר להפריש יותר מהצורך, ואם הפריש יותר, לא חלה הקדושה כלל.

וראה בתוס' שבועות [יא א ד"ה הואיל] שמבואר מדבריהם שלמאן דאמר "יש שיעור", אם מילא יותר משיעור לא יפסל בלינה, מפני שאינם קדושים כלל.

ורבינו גרשום [כאן]: "אין שיעור למים", כלל, ובכל דהו נתקדשו, בין פחות ובין יותר. ומאן דאמר "יש שיעור" סובר, שלא נתקדשו אלא בשלשה לוגין לא פחות ולא יותר. מפני שאין המים מתקדשים אלא בשיעור הראוי לניסוך.

ג. שיטת התוס' [כאן]: שהמים נתקדשו, ואין חסרון במה שיש יותר משלשה לוגין, אלא שמאן דאמר "יש שיעור" סובר שעד שלשת לוגין נתקדשו, והמים שנתנו בה יותר משלשת לוגין לא נתקדשו. הילכך, אם נהנה מן המים שיש בה יותר משלשת לוגין, לא מעל. ואם נהנה משלשת לוגין שנתרו בצלוחית, מעל.

ומאן דאמר "אין שיעור" סובר שכל המים נתקדשו, ובכל מה שנהנה מהם, מעל.

האחרונים הקשו שמהסוגיא במסכת סוכה [מט] משמע דאם "יש שיעור למים" ונתן יותר מהשיעור, לא מתקדש כלל. עיין שער המלך ומכתב האור שמח בספר זרע אברהם.

ד. שיטת "יש מפרשים" בתוס': שכל המים נתקדשו, אלא, שמאן דאמר "יש שיעור" סובר, שלא מעל, עד שיהנה משלשה לוגין מתוכם.

ה. שיטת הקרן אורה: מאן דאמר "יש שיעור" סובר, שאם יש בצלוחית יותר משלשה לוגין, מעל בשלשה לוגין הראשונים [היפך משיטת תוס', השיטה השלישית הנ"ל!], ובמה שנתר, לא מעל.

הקרן אורה עצמו מקשה על פירוש זה: למה לא מעל במים בנותר בכלי, הלא עתה ראויים המים לניסוך, כי לא נפסלו במה שהשתמשו במים הראשונים שהיו בצלוחית?

וחוזר ומעמיד את פירושו, שמדובר, שנהנה

[ק"ב], ומשמע ממנה שריש לקיש סובר "אינן שיעור למים".

שם דנה המשנה בהלכות "שחוטי חוץ", והוא, השוחט והמעלה חוץ לבית המקדש זבחים וכל הראוים להיקרב בפנים. והעושה כן, חייב כרת.

והתנן, הרי שנינו: **רבי אלעזר אומר** (484): **אף המנסך מי חג**, שנתמלאו לשם ניסוך המים, **בחג הסוכות, בחוץ, חייב**, משום המעלה בחוץ.

ושם בגמרא, **אמר רבי יוחנן משום מנחם יודפאה** [מן העיר יודפת (485)]: **רבי אלעזר בשיטת רבי עקיבא רבו, אמרה, לחיוב על ניסוך המים בחוץ**,

בפרשת קרבנות המועדים [במדבר כט] נאמר בכל ימי החג "מלבד עולת התמיד ומנחה ונסכה" או "ונסכיהם". ואילו ביום הששי נאמר "מנחתה ונסכיה". **דדריש רבי עקיבא**

[תענית ב ב], שיש כאן משמעות של שני ניסוכין: **אחד ניסוך היין ואחד ניסוך המים** (486),

וכיון שרבי אלעזר סובר כרבי עקיבא, הדורש ניסוך המים מניסוך המים, הילכך (487) הקישם הכתוב זה לזה. וכשם שאם ניסך יין בחוץ, חייב [לכולי עלמא], כן אם ניסך מים בחוץ חייב. וזה טעמו של רבי אלעזר.

אלו הם דברי רבי יוחנן בשם מנחם יודפאה.

ושם בגמרא, **אמר ריש לקיש**: לדברין, שרבי אלעזר מקיש מים ליין, **אי**, אם כן, גם נקישם ונאמר: **מה יין**, שיעורם לניסוך הוא **שלשה לוגין**, כמו שאמרה התורה "רביעית ההיין", **אף מים**, האם הנך סובר שלדעת רבי אלעזר שיעורם לניסוך בחג הוא **שלשה לוגין**? [ועיין שם בגמרא, מדוע קשה לומר כן].

אז, בהשאירו שלשה לוגין, שהם שיעור קידוש, נתקדשו המים מאליהם, מפני היותם בכלי שרת. אלא, שדבר זה תלוי באם "כלי שרת מקדש שלא מדעת", עיין שם.

484. גירסת המשנה שם.

485. רש"י שם.

486. גירסת הגמרא שם.

487. כן פירשו כאן התוס'.

ושם הגירסא: בשיטת רבו רבי עקיבא אמרה, דאמר ניסוך המים דאורייתא.

[וכתב הצאן קדשים] שם] בזבחים, ששיטה זו סוברת כן לגבי ניסוך בחוץ ולענין ליפסל בלינה, אבל לגבי מעילה, ודאי מועלין בהם]. ועתה, קשה לשיטת התוס' [שיטה השלישית], למה, באמת, מועלין בשלשת לוגין הראשונים, הלא לפי ראיות המקדש דוד לא נתקדשו המים כלל?

ותירץ התקנת עזרא, שמדובר שלא מלאו את הצלוחית בבת אחת ביותר משלשה לוגין, אלא ששפכו לתוכן מים מעט מעט, לפיכך נתקדשו שלשת לוגין הראשונים, ומה שהוסיפו עליהם אינו מגרע מקדושתן.

עוד מתרץ: שיטה זו אכן סוברת שאם יש יותר משלשת לוגין לא נתקדשו, אלא, שכאשר הנהנה מהם הוציא ממנה מים,

מכלל, מוכח מסוגיא ההיא דסבר ריש לקיש "אין שיעור למים", כי אם היה סובר "יש שיעור למים", כמו שאמרה הגמרא כאן, מהי קושיתו, הלא הוא עצמו סובר כן.

וקשה על מה שאמרה כאן הגמרא שריש לקיש סובר "יש שיעור למים"?

ומתרצת הגמרא: אמנם, ריש לקיש עצמו סובר "יש שיעור למים",

ומה שהקשה שם, לטעמא דמנחם יודפאה קאמר, כלומר, אם כדברי מנחם יודפאה שרבי אלעזר מקיש מים ליין, אם כן, יצא שרבי אלעזר גם כן סובר "יש שיעור למים",

ועל כך מקשה ריש לקיש, שמדברי רבי אלעזר עצמו שאמר "מי החג" בלשון סתמי, לא משמע כן.

וקושית ריש לקיש היא על מנחם יודפאה,

ואילו הוא עצמו סובר "יש שיעור למים" (488).

מתנתין:

המשנה ממשיכה בדין "לא נהנין ולא מועלין". ודרך אגב, שונה דין אשירה, והיא עץ של עבודה זרה, שהתורה ציוותה לגדעה ולשורפה והיא אסורה בהנאה (489).

חקן, שקננו צפורים בראש האילן של הקדיש, לא נהנין ולא מועלין.

הקן שבראש אשירה, לא יעלה על העץ ויטול בידיו את הקן, אלא יתיז בקנה, מנענע אותו על ידי מקל ויפול, ויקחנו. ובגמרא יבואר.

המקדיש את החורש [יער], מועלין בכלו,

488. והתוס' פירשו עוד בשם "יש מפרשים" [ולפי עדותו של הצאן קדשים], הוא פירושו של רש"י שם] שהגמרא מתרצת בהיפך: ריש לקיש עצמו סובר "אין שיעור למים", ומה שאמר כאן, הוא לדעת מנחם יודפאה הסובר "יש שיעור למים".

והתוס' מקשים על פירוש זה. ראשית, הלא לא נאמר כאן שאמר כן ריש לקיש אליבא דמנחם יודפאה, אלא "אמר ריש לקיש". ועוד מקשים [שם בתוס'], אם ריש לקיש אומר דין לדעת מנחם יודפאה [אף על פי שהוא עצמו אינו סובר כן], היינו, שמקבל את הסברו שרבי אלעזר בשיטת רבו אמרה, אם כן, היה צריך לומר: אליבא דרבי אלעזר או אליבא דרבי עקיבא אין מועלין אלא בשלשת לוגין, כי רבי עקיבא ורבי אלעזר הם בעלי הדין, ולא מנחם יודפאה, שאינו אלא מפרש דבריהם. ועוד

מקשים, מפני ששם בגמרא משמע שמנחם יודפאה עצמו סובר "אין שיעור למים", ומסיקה שם הגמרא שקושית ריש לקיש איננה קושיא. עיין שם עוד בתוס'.

489. סוגיא זו מופיעה במסכת עבודה זרה [מב ב] בשינויים, ומתפרשת כאן על פי התוס' בשם רבינו פרץ. ועל פי המשנה למלך [פרק ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה יב]. והשיטה מקובצת גורס בגירסתנו כפי הגירסא שם, וכן פירשה הפירוש המיוחס לרש"י, והרוצה לעמוד על טיבה, יעיין שם, ובמשנה למלך המאריך לבאר ולסכם את הבדלי הדינים בין שתי הסוגיות. כמו כן, לא הובאו כאן דברי המפרשים הנותנים ונושאים על פי הגירסא ההיא, אלא השייך לגירסתנו.

בעציו⁽⁴⁹⁰⁾ ובשיפוי ובנביה⁽⁴⁹¹⁾, כיון שהכל כלול ב"חורש", והכל קדוש⁽⁴⁹²⁾.

גמרא:

א-ת הגמרא מביאה מחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש בענין ביטול עבודה זרה. ומשנה זו מוכיח ריש לקיש כדבריו.

עבודה זרה של גוי האסורה בהנאה, יש לה ביטול, כמבואר בפרק שלישי ורביעי של מסכת עבודה זרה. והיינו, שאם הגוי שובר או פוחסה לשם ביטול, בכעסו עליה, או בהתייאשו ממנה ובהפסקת אמונתו בה, הרי על ידי הביטול היא נעשית מותרת בהנאה.

איתמר, עבודת כוכבים שנשתברה מאליה, ולא ביטלה הגוי, רבי יוחנן אמר: אסורה בהנאה, וריש לקיש אמר: מותרת בהנאה.

הגמרא מבארת טעם מחלוקתם.

רבי יוחנן אמר אסורה: משום דלא בטלה עובד כוכבים, הגוי לא ביטלה בפירוש, לפיכך אין לה דין עבודת כוכבים שנתבטלה.

וריש לקיש אמר מותרת: כי הגוי העובדה

מימר אמר, חושב בלבו: היא גופה לא מצלה, אם אין בכחה להציל עצמה מנוק השבירה, לדידי מצלה לי? וכי תציל אותי? ! הילכך, מן הסתם הוא מבטל אותה.

ושם בגמרא מביא רבי יוחנן משניות וברייתות להוכיח את דבריו, וריש לקיש מתרץ אותן לשיטתו, ובאחרונה מביא ריש לקיש את משנתנו להוכיח ממנה שעבודת כוכבים שנשתברה מאליה, מותרת.

איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן ממה ששינונו: הקן שבראש אילן של הקדש, אין נהנין ואין מועלין. אבל הקן שבאשירה, יתיז בקנה.

ומדייק ריש לקיש מההיתור להשתמש בענפי הקן שבאשירה: מאי לאו, דאיתבר מגופה, מדובר באופן שנשברו⁽⁴⁹²⁾ ענפים ועצים דקים מן גוף האשירה על ידי העוף, ומהם בנה העוף את הקן. וקתני, ואמרה המשנה: יתיז אותה בקנה, ינענע את ענפי הקן, ויפלו הענפים, כדי שיוכל להנות מהעצים, כגון לצורך שריפה,

והרי הם עצי אשירה, האסורים בהנאה, ומי ביטלם? ⁽⁴⁹³⁾ אלא מוכח, שעצם השבירה שהעוף שיברם מהאשירה [או שנשברו]

מקובצת.

והרמב"ם [פרק ה מהלכות מעילה הלכה ט] גרס: "נמיה", ומפרש: והוא הגוף הקשה העגול שבתוך העץ הדומה ליבלת שלא יצלח למלאכה. ועיין שם בהשגות הראב"ד.

492. יבואר במשנה הבאה.

492א. משנה למלך.

493. ישראל אינו יכול לבטל עבודת כוכבים.

490. כן כתב המיוחס לרש"י.

והרמב"ם כתב [בפירושו על המשנה ובידו החזקה] "ובין בקנים שבראשי האילנות". ובהערה [דף יד] מובאת שיטת הרמב"ם.

491. אם הגירסא היא נבייה, פירושה: העלין, מלשון "עוד ינובון בשיבה".

ואם הגירסא נכיה [בכ'], פירושה: הנסורת הדקה הנופל מן המגירה [מלשון "נכה"]. שיטה